

ARTYKUŁY I MATERIAŁY / ARTICLES AND PAPERS / ARTIKEL UND MATERIALIEN

Ks. Marek Jodkowski

Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego

marek.jodkowski@ip.olsztyn.pl • <https://orcid.org/0000-0001-9793-9935>

Gabinet archeologii antycznej przy Liceum Hosianum w Braniewie w drugiej połowie XIX wieku

Office of Ancient Archaeology at the Lyceum Hosianum in Braniewo in the second half of the 19th century

Kabinett der antiken Archäologie am Lyzeum Hosianum in Braniewo (Braunberg) in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Słowa kluczowe: archeologia, Prusy Wschodnie, Braniewo, Liceum Hosianum, Wilhelm Weissbrodt

Keywords: Archaeology, East Prussia, Braniewo, Lyceum Hosianum, Wilhelm Weissbrodt

Schlüsselwörter: Archäologie, Ostpreußen, Braniewo [Braunsberg], Lyzeum Hosianum, Wilhelm Weissbrodt

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy genezy i funkcjonowania gabinetu archeologii antycznej przy Liceum Hosianum w Braniewie w drugiej połowie XIX wieku. Jego tworzenie zainicjował na początku lat osiemdziesiątych tego wieku wykładowca uczelni Wilhelm Weissbrodt. Początkowo kierował się chęcią pozyskania odlewów gipsowych dzieł sztuki antycznej, które służyłyby jako pomoc dydaktyczna w realizacji zajęć licealnych. Szerokie poparcie dotyczące tworzenia zbiorów zyskał dzięki ich udostępnianiu na rzecz placówek oświatowych, czy osób prywatnych. W 1892 r. kolekcja odlewów liczyła już około 260 obiektów. W 1896 r. zainicjowano gromadzenie oryginałów z czasów antycznych. Poza kolekcją obejmującą sztukę plastyczną, gromadzono także zabytki epigraficzne, monety oraz pieczęcie. Zapleczem naukowym zbiorów były również fachowe wydawnictwa naukowe z dziedziny archeologii i sztuki antycznej.

ABSTRACT

The article concerns the origins and functioning of the Office of Ancient Archaeology at the Lyceum Hosianum in Braniewo in the second half of the 19th century. Its establishment was initiated in the early 1980s by a university lecturer, Wilhelm Weissbrodt. Initially, he wanted to obtain plaster casts of ancient works of art that would serve as teaching aids during classes. He gained wide support for creating the collections thanks to sharing them with educational institutions and private individuals. In 1892, the cast collection already consisted of approximately 260 items. In 1896, they started collecting original antique works. In addition to the collection of fine art, the facility also collected epigraphic artefacts, coins and seals. The collection's scientific base included professional scientific publications in the field of archaeology and ancient art.

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Artikel befasst sich mit den Ursprüngen und der Funktionsweise des Kabinetts der antiken Archäologie am Lyzeum Hosianum in Braniewo (Braunberg) in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Seine Gründung wurde in den frühen 1880er Jahren von Wilhelm Weissbrodt, einem Dozenten der Universität, initiiert. Ursprünglich wollte er Gipsabgüsse von antiken Kunstwerken erwerben, die als Lehrmittel für Schulklassen dienen sollten. Er gewann breite Unterstützung für die Einrichtung der Sammlungen, indem er sie Bildungseinrichtungen oder Privatpersonen zur Verfügung stellte. 1892 umfasste die Abgusssammlung bereits rund 260 Objekte. 1896 wurde mit der Sammlung von Originalen aus der Antike begonnen. Neben einer Sammlung von bildender Kunst wurden auch epigraphische Artefakte, Münzen und Siegel gesammelt. Wissenschaftliche Fachpublikationen zur Archäologie und antiken Kunst gehörten ebenfalls zum wissenschaftlichen Hintergrund der Sammlung.

WSTĘP

W XIX w. Braniewo było ważnym ośrodkiem intelektualnym w Prusach Wschodnich. Rangę miasta akademickiego zapewniało mu funkcjonujące od 1818 r. Liceum Hosianum, kontynuujące tradycje szkolnictwa wyższego, które zapoczątkowali w tym mieście jezuici. Przy uczelni tej utworzono wciąż zbyt mało rozpoznany w literaturze polskojęzycznej gabinet archeologii antycznej. Zgromadzone w nim zbiory posiadały unikatowy charakter będąc, zdaniem Adama Łajtara, „zjawiskiem zupełnie wyjątkowym na tle kolekcjonerstwa niemieckiego, i generalnie europejskiego, końca XIX i pierwszej połowy XX wieku”¹.

Inicjatywę założenia opisywanej kolekcji podjął nauczyciel akademicki braniewskiego liceum Wilhelm Weissbrodt. Warto pokrótce przybliżyć jego biogram wskazujący na korelacje pomiędzy predylekcjami naukowymi wykładowcy, a ideą tworzenia zbiorów antycznych. Urodził się w 1836 r. w Sayn w pobliżu Koblencki. W 1857 r. ukończył gimnazjum w Trewirze i rozpoczął studia teologiczne. W 1863 r. przerwał je na rzecz filologii klasycznej, której arkana zgłębiał w uniwersytecie

¹ A. Łajtar, *Zbiór inskrypcji greckich w Lyceum Hosianum w Braniewie. Pochodzenie inskrypcji, sposoby i etapy ich gromadzenia*, w: *Antiquitates Prussiae. Studia z archeologii dawnych ziem pruskich*, red. J. Kolendo i W. Nowakowski, Warszawa 2000, s. 67.

w Münster. Tam też, w 1869 r. uzyskał stopień doktora. We wrześniu tego roku został ustanowiony nadzwyczajnym profesorem filologii, otrzymując angaż w fakultecie filozoficznym Liceum Hosianum w Braniewie. Jako czwarty profesor tego fakultetu uzyskał w 1873 r. profesurę zwyczajną. W latach 1896–1898 pełnił nawet funkcję rektora uczelni. Pracę w niej kontynuował do swojej śmierci w 1917 r. Jeden z rektorów Liceum Hosianum informował, że Weissbrodt zainicjował tworzenie kolekcji archeologicznej już w 1880 r. Nie omieszczał dodać, że wykładowca ten kierował się przy tym bardziej pasją niż rzeczywistą potrzebą². Warto nadmienić, że co najmniej od 1893 r. w korespondencji z władzami państwowymi był tytułowany jako radca rejencyjny („geheimer Regierungsrath”)³.

Problematyką braniewskiego gabinetu archeologicznego zajęli się pod koniec ubiegłego stulecia badacze niemieccy. Nieocenione wyniki eksploracji naukowych wyszły spod pióra Bertrama Faensena⁴, który starał się przybliżyć postać inicjatora opisywanego gabinetu oraz przeanalizować wieloaspektowe uwarunkowania towarzyszące tworzeniu braniewskich zbiorów, które w istotny sposób wpłynęły na ich oryginalny charakter. Jeśli chodzi o polskich naukowców, popularyzatorem wiedzy o opisywanym gabinecie stał się Jerzy Kolendo⁵. Niestety, nie przeprowadził on kwerendy w archiwach berlińskich, co położyło się cieniem na zawartości opublikowanego przez niego artykułu. Wprawdzie, jak przyznał, zapoznał się z maszynopisem przywołanego powyżej Faensena, jednak w zredagowanym przez siebie tekście nie odniósł się do jego ustaleń, koncentrując się głównie na analizie zabytków epigraficznych. Nadzwyczajnie dużo miejsca poświęcił przy tym historii Liceum Hosianum.

Wyniki dotychczasowych badań na temat gabinetu archeologii antycznej w Braniewie, uwypuklające problematykę archeologiczną, czy też epigraficzną, pozostawiają niedosyt w odniesieniu do pytań badawczych stawianych przez historyków, czy też regionalistów. Z tego względu warto podjąć eksploracje naukowe dotyczące genezy braniewskich zbiorów, próby nadania im określonego charakteru, specyfiki zgromadzonych eksponatów, przestrzeni ekspozycyjnej, czy też ich finansowania. W tym celu nieodzowna wydaje się analiza literatury przedmiotu oraz dokumentacji zgromadzonej w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Berlin).

² B. Faensen, *Das „Antik-Archäologische Kabinett” am „Lyceum Hosianum“ in Braunsberg (Braniewo). Aus der Geschichte der Altertumssammlung und des Lehrstuhls für Klassische Philologie einer Katholischen Hochschule im Ermland*, „Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike” 2000, z. 2, s. 61, 64; J. Kolendo, *Antyk w Lyceum Hosianum w Braniewie oraz zgromadzone w nim zbiory zabytków archeologicznych i epigraficznych*, w: *Antiquitates Prussiae. Studia z archeologii dawnych ziem pruskich*, red. J. Kolendo i W. Nowakowski, Warszawa 2000, s. 49, 51.

³ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (dalej: GStA PK), I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, rektor Wyższej Szkoły Technicznej w Berlinie do Bossego, 24 V 1893.

⁴ B. Faensen, op. cit., s. 61–87.

⁵ J. Kolendo, op. cit., s. 45–66.

GENEZA POWSTANIA ZBIORÓW

Analiza materiałów źródłowych zdeponowanych w Berlinie uprawnia do stwierdzenia, że początkom tworzenia kolekcji towarzyszyły przede wszystkim względy edukacyjne. W celu zwiększenia efektywności kształcenia, sięgano nie tylko do dostępnej literatury, ale posiłkowano się również plastycznymi pomocami naukowymi. Najatrakcyjniejsze w przypadku przedmiotów wykładowych bazujących na antyku, były niewątpliwie odlewy gipsowe rzeźb z tego okresu, które cieszyły się popularnością nie tylko w obiegu muzealnym, ale także jako element dekoracji wnętrz. Wilhelmowi Weissbrodtowi udało się przekonać do tworzenia tego rodzaju zaplecza dydaktycznego członków senatu Liceum Hosianum. Środki wyasygnowane przez to gremium na lata 1881–1882 umożliwiły mu pozyskanie dość wyjątkowych odlewów rzeźb antycznych, wśród których znalazły się: Grupa Laokoona, laterański Sofokles, berliński August, głowa Niobe i popiersie Niobidy z Florencji. Warto wspomnieć, że aprobatę na zakup eksponatów wydał nie tylko senat uczelni, ale również jej kurator, czyli nadprezydent Prus Wschodnich. Weissbrodt wyrażał wówczas życzenie znacznego powiększenia zbiorów⁶.

Zapewne w celu zyskania szerokiej aprobaty dotyczącej tworzenia kolekcji, zdecydowano się na kooperację z innymi placówkami oświatowymi i samorządowymi. Dzięki temu powstający gabinet miał stanowić zaplecze edukacyjne nie tylko dla studentów Liceum Hosianum, ale także braniewskiego gimnazjum, które niemal sąsiadowało z uczelnią. Weissbrodt tłumaczył, że korzystanie z kolekcji odlewów gipsowych przyniesie więcej korzyści niż okazjne oglądanie dużych zbiorów, zawierających oryginały i odlewy, które znajdowały się w Berlinie, Dreźnie, Wiedniu, Paryżu, Londynie, Neapolu i Rzymie. Po deklaracji udostępnienia zbiorów zarówno placówkom edukacyjnym, jak i osobom prywatnym⁷, poparcie odnośnie do tworzonej kolekcji wyraziły środowiska oświatowe i samorządowe. Jeszcze w 1883 r. oświadczenie takie złożył burmistrz Braniewa Maraun wraz z całym magistratem⁸. W podobnym tonie wypowiedział się również dyrektor seminarium nauczycielskiego w Braniewie, wskazując, że zgodnie z opublikowanym porządkiem nauczania (Lehr-Ordnung) z 15 października 1872 r. tego rodzaju kolekcja przyniosłaby przyszłym nauczycielom wymierne korzyści. Powoływał się zresztą na swoje wcześniejsze doświadczenie zawodowe, a mianowicie wykorzystywania tego rodzaju przedmiotów na zajęciach z rysunku, co seminarzyści traktowali ze szczególnym upodobaniem⁹.

⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Gehorsamstes Gesuch (...), 4 IX 1883; B. Faensen, op. cit., s. 70.

⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Beläge und Ausführungen (...), 3 XII 1883; zob. również GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Gehorsamstes Gesuch (...), 4 IX 1883; Gruchot do [Weissbrodta], 27 XI 1883; por. J. Kolendo, op. cit., s. 54.

⁸ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Maraun do Weissbrodta, 3 XII 1883.

⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, dyrektor seminarium nauczycielskiego do Weissbrodta, 30 XI 1883. W 1886 r. Wilhelm Weissbrodt zapewniał, że ze zbioru odlewów gipsowych będą mogli korzystać gimnazjaliści

Ostatecznie 12 września 1883 r. rektor Liceum Hosianum ks. Franz Dittrich zwrócił się z prośbą o zgodę na utworzenie kolekcji odlewów dzieł antycznych do kuratora uczelni, czyli nadprezydenta Prus Wschodnich. Prosił również senat uczelni o opinię. Gremium to, zgromadzone 25 października tego roku, jednoznacznie opowiedziało się za potrzebą erygowania kolekcji, jak również za adaptacją na ten cel stosownego pomieszczenia. Zaaprobowano także konieczność wyasygnowania funduszy służących do realizacji tego projektu. Zarówno rektor Dittrich, jak i Weissbrodt zabiegali o 2 tys. marek. Ku zaskoczeniu Weissbrodta, rektor przedłożył dodatkowo nadzwyczajny wniosek, żeby, biorąc pod uwagę celowość i stosunki panujące w liceum, nadać tworzeniu kolekcji podrzędne znaczenie. Przeciwny jego przyjęciu był jedynie jej organizator¹⁰.

PRÓBY SPROFILOWANIA BRANIEWSKIEJ KOLEKCJI

W początkowych fazach tworzenia właściwej kolekcji, a mianowicie we wrześniu 1883 r. Weissbrodt zastrzegł, że nie wszystkie odlewy dzieł antycznych, znajdujące się w posiadaniu innych uniwersytetów, odpowiadałyby profilowi Liceum Hosianum. Brał przede wszystkim pod uwagę osoby podejmujące studia teologiczne, dla których niektóre eksponaty mogłyby okazać się nieodpowiednie. Uważał ponadto, że nie należy pozyskiwać rzeźb powszechnie znanych, które obrazowały początkowe stadia rozwoju sztuki. Wystarczającą pomoc w zgłębianiu wiedzy na ich temat prezentowały ich liczne reprodukcje. Do tego rodzaju obiektów wykładowca zaliczał lwy z Lwiej Bramy wchodzącej w skład cytadeli mykeńskiej, najstarsze figury Apolla z Tenei, Orchomenosa, czy też rzeźby Harpii. Dystansował się także od pozyskania przedmiotów o przeciętnym walorze artystycznym (Arbeit) z późniejszych okresów historycznych, a także wszelkiego rodzaju torsów¹¹.

Weissbrodt wielokrotnie optował za powiększaniem kolekcji o godne, doskonałe (vollendet), dobrze utrzymane dzieła z „najlepszych czasów”, dzięki którym starożytni stali się nauczycielami ludzkości. Wśród nich wymieniał przede wszystkim najlepiej zachowane części fryzu partenońskiego, Hermesa dłuta Praksytelesa (Weissbrodt zastrzegł przy tym, że rezygnuje z innych obiektów z Olimpii), Eirene z Plutosem, Dyskoboła, Apoksymenosa, Herę Ludovisi, obok której nie miało zabraknąć Zeusa z Otricoli. Wykładowca wskazywał jeszcze na Heraklesa Farnezyjskiego, Apolla Belwederskiego, okazy z Pergamonu, umierającego Gala, Polihymnię z Berlina,

i słuchacz studium nauczycielskiego, ponieważ stanowił on ich wspólną inicjatywę. Jego wypowiedź oznaczała jednak, że do tego czasu dostęp do niej mieli jedynie adepci liceum; zob. GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 25 II 1886.

¹⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 1 XI 1883.

¹¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Gehorsamstes Gesuch (...), 4 IX 1883.

Spinario, Chłopca duszącego gęś, rzeźbę Nil, kilka figur i głów ze starożytności greckiej oraz rzymskiej, jak również kilka rzymskich reliefów triumfalnych¹².

W kosztorysie przygotowanym przez Weissbrodta w 1883 r. niewielka część wydatków miała zostać przeznaczona również na „literackie środki pomocy”. Przede wszystkim zamierzał on nabyć kilka tablic Nikolausa Karla Eduarda Schmidta von der Launitza, obrazujących życie w czasach antycznych oraz antyczną sztukę: zarys greckiego teatru, fazy kształtowania się greckiej świątyni, Akropol, itd.¹³

W 1885 r. z postulatem pozyskania pomocy naukowych o odmiennym od Weissbrodta charakterze wystąpił cytowany powyżej ks. Dittrich w liście do nadprezydenta prowincji wschodniopruskiej Albrechta Heinricha von Schlieckmanna. Wskazał on na potrzebę zapewnienia studentom przede wszystkim materiałów z zakresu sztuki chrześcijańskiej. Swoje stanowisko motywował specyfiką braniewskiej uczelni. Otóż oferowała ona formację intelektualną głównie przyszłemu duchowieństwu, w związku z czym starała się zapewnić alumnom wymagane umiejętności i wiedzę. Warto nadmienić, że wskutek kulturkampfu Seminarium Duchowne w Braniewie było zamknięte od 9 grudnia 1876 r. do 15 października 1886 r. W tym czasie, jak twierdzi Jan Chłosta, alumni mieszkali przez sześć semestrów w prywatnych domach mieszczan braniewskich, a ostatni rok studiów odbywali w Eichstätt. Andrzej Kopiczko dowodzi ponadto, że już w 1885 r. część z nich mogła powrócić z Bawarii i kontynuować naukę w Braniewie¹⁴. Nieprzypadkowo zatem prośba ks. Dittricha została wyrażona w tym właśnie czasie. Zakres kształcenia przyszłego duchowieństwa zawierał historię sztuki chrześcijańskiej. Ks. Dittrich twierdził, że biblioteka licealna nie posiadała pomocy naukowych odnoszących się do okresu starożytności chrześcijańskiej. Ubolewał przy tym, że prowadząc zajęcia ze sztuki chrześcijańskiej i historii Kościoła nieustannie napotykał na przeszkody, nie mogąc zilustrować referowanych treści. Proponował zatem, żeby władze państwowe pomogły uczelni w zakupie ilustracji i oryginalnych fotografii dotyczących znaczniejszych przykładów architektury chrześcijańskiej, malarstwa i plastyki¹⁵.

Pod koniec lutego 1886 r. Weissbrodt zapewniał, że pozyskując odlewy gipsowe, stara się pomijać obiekty mogące budzić niepokój innych wykładowców uczelni, o czym przekonał się przy prezentacji rzeźby umierającego Gala. Z tego względu deklarował, że ograniczy się do figur prezentujących postacie w szatach

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ J. Chłosta, *Augustyn Bludau*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, s. 429; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 1, *Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2004, s. 102–105; M. Jodkowski, *Akademicki Związek św. Bonifacego w Braniewie w drugiej połowie XIX wieku*, „*Studia Warmińskie*” 2017, t. LIV, s. 332.

¹⁵ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Dittrich do Schlieckmanna, 11 V 1885.

(Gewandstatuen), a także „całkowicie niewinne popiersia” oraz reliefy¹⁶. Warto nadmienić, że odlew wspomnianego umierającego Gala wraz z opakowaniem niezbędnym do jego transportu ważył 470 kg¹⁷.

Konieczność doboru eksponatów, uwarunkowana kryteriami ich „przyzwoitości”, generowała częste wizyty Weissbrodta w Berlinie. O dwóch pobytach w stolicy wspominał w 1887 r., w liście do nadprezydenta Prus Wschodnich: „Jest oczywiste, że przy zakupach dla liceum należy brać pod uwagę zupełnie inne względy niż przy zakupach dla jakiegokolwiek innej instytucji. Można mieć w pamięci obiekty artystyczne, że są absolutnie nieszkodliwe, albo można wyrobić sobie pogląd o całkowitej nieszkodliwości na podstawie istniejących ilustracji (bynajmniej nie wszystkich), a i tak wpaść w zakłopotanie. Kiedy koledzy deklarują, że «czuli, że ich sumienia są niespokojne» – cóż za poważna sytuacja, skoro codziennie prowadzi się zajęcia, jak również w innych okolicznościach spotyka się pod tym samym dachem? Nie ma sensu się o to spierać, co najwyżej sumienie zostanie uznane za zubożone. Jedyną słuszną rzeczą, jaką należało zrobić, było dokładnie przyjrzeć się każdemu bez wyjątku kobiecemu popiersiu, każdemu żeńskiemu i męskiemu posągowi lub statuetce, a także wszystkim płaskorzeźbom, które wchodziły w rachubę, z uwzględnieniem najdrobniejszych szczegółów, aby przekonać się, czy dzieło, bez względu na to, jak skrupulatnie się je ogląda, może w jakiś sposób kogoś obrazić, zgodnie ze wszystkim, co teraz wiem”¹⁸.

Z dość oryginalnym pomysłem wystąpił Weissbrodt 16 kwietnia 1891 r., a mianowicie wykonania modelu prezentującego fragment wczesnochrześcijańskich katakumb. Brak takiego modelu wykładowca odczuwał w trakcie zajęć ze studentami, które dotyczyły inskrypcji wczesnochrześcijańskich. Tłumaczył, że wiele tego rodzaju napisów odnosiło się do tych właśnie obiektów. Podkreślał, że „ci, którzy nie potrafią rysować w perspektywie, nie są w stanie przełożyć wrażeń z fotografii i innych ilustracji tak skomplikowanych obiektów na poprawne i jasne wyobrażenia”. Kierując się tymi przesłankami, Uniwersytet Berliński (przyszły Uniwersytet Humboldtów) wykonał model fragmentu katakumb, znajdujących się w pobliżu rzymskiej bazyliki św. Agnieszki, na cmentarzu zwanym Coemeterium Ostrianum. Oczywiście model ten został pomniejszony. Na prośbę Weissbrodta wykładowca tej uczelni Nikolaus Müller w imieniu uniwersytetu zgodził się na jego skopiowanie. Realizacja tego zadania opiewała na 300 marek¹⁹.

Weissbrodt podkreślał wielokrotnie nie tylko potrzebę powiększania zbiorów, ale również ich naukowego opracowania. W 1894 r., w piśmie do ministra wyznał

¹⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 25 II 1886.

¹⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 8 III 1886.

¹⁸ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do [Schlieckmanna], 16 VI 1887; por. B. Faensen, op. cit., s. 70–71.

¹⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Schlieckmanna, 16 IV 1891.

religijnych, oświaty i zdrowia Roberta Bossego, wyrażał tę myśl w następujący sposób: „Uczniowie się zmieniają, ale nauczyciele, którzy obdarzają mnie zaufaniem, wracają wciąż na nowo; muszę im zaoferować możliwość poszerzenia horyzontów naukowych, tak aby przychodzili tu za każdym razem z nadzieją, że nauczą się ode mnie czegoś zasadniczo nowego, i wracali do domu z poczuciem satysfakcji. Nie ma przecież nic gorszego dla nauczycieli niż stagnacja i nonszalanckie samozadowolenie”²⁰. Weissbrodt szczycił się przy tym, że z żadnego jemu dobrze znanego muzeum (Berlin, Bonn, Getynga, Królewiec, Münster i Wrocław) gimnazja tak nie korzystały, jak z gabinetu archeologicznego w Braniewie²¹.

Różnorodność zbiorów, przekładająca się zapewne na zainteresowania beneficjentów gabinetu archeologii antycznej, umykała ostrości ich zawężenia do przewodniej tematyki, czy też określonego nurtu. Trafnie ocenił to Bertram Faensen, który stwierdził, że w odróżnieniu od królewieckiego muzeum, kolekcja braniewska nie była ukierunkowana profesjonalnie, ale bazowała na popularyzatorskich aspektach odpowiadających potrzebom m.in. szkół gimnazjalnych²².

KOLEKCJA ODLEWÓW GIPSOWYCH

Wilhelm Weissbrodt zamawiał odlewy gipsowe najczęściej w Berlinie. Jak twierdził, berlińska kolekcja odlewów, mimo że antyczne rzeźby mogły znajdować się poza granicami Niemiec, była najbogatsza na świecie. Ich powielaniem zajmowała się tamtejsza formiernia muzealna przy Königgrätzerstraße²³. Proces ten generował jednak znaczne koszty. Z tego względu ani administracja muzeów, ani formiernia, nie były skłonne do wykonywania odlewów „na życzenie”, a jedynie na podstawie przekonujących argumentów. Weissbrodt zderzył się z tego rodzaju trudnościami zamawiając figurę oplakującej służącej z kolekcji Sabouroff (oryginał z berlińskiego muzeum), czy też popiersie berlińskiego Karakalli²⁴. Kolejnym miejscem pozyskiwania odlewów dzieł antycznych stał się Frankfurt nad Menem. Weissbrodt wybrał się tam 6 maja 1889 r. przy okazji licytacji zbiorów odlewnika w gipsie Antonio Vanniego, który prowadził swoją pracownię przy Kruggasse 8. Nabył wówczas pewną liczbę odlewów słynnych dzieł antycznych, wśród których znalazły się trzy duże rzeźby: walczącej Ateny z Kapitolu, Eskulapa z Florencji i Polihymnii Borgese z Paryża²⁵. W 1894 r. z kolei zamierzał zamówić najprawdopodobniej w Rzymie odlew Westalki²⁶.

²⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 6 III 1894.

²¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 7 X 1897.

²² B. Faensen, op. cit., s. 66.

²³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do [Schlieckmanna], 16 VI 1887.

²⁴ Ibidem.

²⁵ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Gosslera, 24 IV 1889; 15 XI 1889; Weissbrodt do Schlieckmanna, 10 XI 1889.

²⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 6 III 1894.

W 1892 r. Weissbrodt przygotował broszurę zawierającą informacje o zbiorach braniewskiego gabinetu archeologicznego. Była ona adresowana przede wszystkim do nauczycieli gimnazjów i szkół powszechnych, którzy wraz z uczniami odwiedzali ten gabinet. Wykładowca podkreślał wówczas potrzebę jej rozpropagowania, żeby dostarczyć nauczycielom pomoc naukową z zakresu sztuki antycznej, niezbędną do odpowiedniego poprowadzenia zajęć²⁷. Broszura ukazuje bogactwo kolekcji braniewskiej. Udało się bowiem zgromadzić około 260 odlewów gipsowych. Układ zawarty w publikacji odzwierciedlał zapewne klasyfikację obiektów przyjętą w opisywanym gabinecie archeologicznym. Składała się ona zatem z trzech podstawowych działów: I. Sztuki egipskiej, II. Sztuki asyryjskiej, III. Sztuki greckiej i rzymskiej. Ta ostatnia dzieliła się na następujące kategorie: 1. Z dziedziny mitologii, legend i alegorii; 2. Kult; 3. Płaskorzeźby i figury nagrobne; 4. Zabytki, dary wotywno, style; 5. Portretowanie; 6. Gemmy, kamee z różnymi przedstawieniami; 7. Obrazowanie zwierząt; 8. Naczynia; 9. Architektura, plany reliefów; 10. Inskrypcje²⁸.

Dnia 11 maja 1885 r. poinformowano, że na rzecz Liceum Hosianum przekazano odciski w siarce antycznych monet²⁹. Chodziło o niemal 100 sztuk „najlepiej zachowanych i najpiękniejszych” monet antycznych z okresu greckiego i rzymskiego³⁰. W 1889 r. kolekcja braniewska powiększyła się o nadzwyczajny nabytek. Otóż Wiktoria, żona po zmarłym cesarzu Fryderyku III, podarowała uczelni odlew gipsowy antycznego popiersia Niobe będącego w posiadaniu lorda Carla of Yarborough z Anglii³¹. Warto wspomnieć, że Weissbrodt przedsięwziął wcześniej starania dotyczące pozyskania tego odlewu³². Dość oryginalnym uzupełnieniem kolekcji miały być także fotogrametryczne odwzorowania antycznej architektury, które wykonywał Albrecht Meydenbauer, uważany za twórcę fotogrametrii architektonicznej. Weissbrodt zabiegał o nie w 1893 roku³³.

ORYGINALNE NABYTKI DZIEŁ SZTUKI Z CZASÓW ANTYCZNYCH

W cytowanej powyżej broszurze o zbiorach gabinetu archeologicznego z 1892 r. Weissbrodt wspominał zaledwie o czterech oryginałach antycznych podarowanych na rzecz Liceum Hosianum³⁴. Informacje dotyczące oryginalnych zabytków archeologicznych pojawiły się w korespondencji Weissbrodta z władzami w Berlinie dopiero w 1894 r.

²⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Stolberga-Wernigerodego, 2 I 1892.

²⁸ W. Weissbrodt, *Die archäologische Sammlung am Königlichen Lyceum Hosianum*, Braunsberg 1892, passim; por. B. Faensen, op. cit., s. 73.

²⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, der Ober-Präsidial-Bericht, 11 V 1885.

³⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do [Schlieckmanna], 13 IV 1885.

³¹ *Braunsberg*, „Germania” nr 66 z 20 III 1889.

³² Zob. GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schön do Gosslera, 26 VI 1888.

³³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 21 IV 1893.

³⁴ B. Faensen, op. cit., s. 73.

Pisał on wówczas o możliwości pozyskania na rzecz braniewskiego gabinetu dwóch płyt nagrobnych wraz z rzeźbami i łacińskimi inskrypcjami, które odkopano w pobliżu Bonn. Pochodziły one z czasu pomiędzy końcówką pierwszego stulecia naszej ery a początkiem drugiego. Kosztowały 600 marek³⁵. Wyraźną zmianę dotyczącą charakteru zbiorów przyniósł jednak rok 1896. Weissbrodt przekonywał wówczas Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia, że ze względu na studentów Liceum Hosianum i osoby odwiedzające, byłoby wskazane, gdyby dotychczasowa kolekcja archeologiczna składająca się z licznych odlewów gipsowych, została poszerzona o oryginalne nabytki. Ich sprzedaż zajmował się Max Ohnefalsch-Richter. Ze względu na pierwszy tego rodzaju zakup, warto wymienić obiekty wraz z niekomercyjną ceną, przygotowaną dla braniewskiej uczelni przez tego handlarza: 1. Ozyrys z brązu (znaleziony niedaleko Aleksandrii) – 10 marek; 2. Koryncki aryballos ze zwierzętami – 45 marek; 3. Koryncki aryballos z syrenami – 30 marek; 4. Misa (Schale) z przedstawieniem reliefowym (z okolic Koryntu) – 40 marek; 5. Czerwonofigurowa waza z Attyki (kobieta z lustrem) – 20 marek; 6. Terakota z Teb przedstawiająca podróżnego – 175 marek; 7. Kobieta z dzbankiem (terakota) – 150 marek; 8. Demeter z rogami obfitości (terakota z Teb) – 245 marek; 9. Pielgrzym z kapeluszem z okolic Koryntu – 15 marek; 10. Figurka (ozdoba ubrania) ze śladami pozłocenia – 40 marek³⁶.

W 1897 r., dzięki zapomódze ministerialnej o wartości 600 marek, Weissbrodt przystąpił do sfinalizowania transakcji mającej na celu pozyskanie oryginalnej łacińskiej inskrypcji (ponad metr wysokości) z drugiego stulecia naszej ery. Zawierała ona statuty bractwa pogrzebowego (Begräbnissolidalität). Znalaziono ją w Citta di Lavigna (chodziło zapewne o Lavinio), niedaleko Rzymu. W transakcji pośredniczył Silvio Bocca (zamieszkały w Rzymie przy Via del Giardino 110), z którym Weissbrodt prowadził zresztą długie negocjacje (wiederholte Verhandlung)³⁷.

W 1899 r. Aloys Schlüpers³⁸ z Goch podarował na rzecz Liceum Hosianum kolekcję następujących przedmiotów z okresu rzymskiego antyku: lampę z brązu z przedstawieniem sarny (7 cm wysokości); szpic lampy z brązu (15 cm długości); lampę z żółtej gliny; misę ofiarną z szarej gliny; urnę z dwoma uszami z szarej gliny (12 cm wysokości); urnę z białej gliny z uchwytem (25 cm wysokości); dwie małe urny z uchwytem z białej gliny (10 cm wysokości); dwie małe urny z żółto-szarej gliny (10 cm wysokości); dwie misy z terra sigillata; buteleczkę szklaną (7 cm wysokości) oraz gemmę z metalową oprawą³⁹. Tego samego roku władze państwowe

³⁵ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 6 III 1894; por. B. Faensen, op. cit., s. 73.

³⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do [Bossego], 8 IX 1896; por. B. Faensen, op. cit., s. 76.

³⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 1 X 1897.

³⁸ Był synem przemysłowca Augusta Schlüpersa, który posiadał dobrze prosperującą fabrykę pluszowych zabawek. Aloys zajmował się m.in. kolekcjonerstwem; zob. GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlüpers do dyrektora, 10 I 1899; rejencja w Düsseldorfie do ministra wyznań religijnych, oświaty i zdrowia, 14 III 1899.

³⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Gemäß Verfügung U I V, 9 IV 1899; por. B. Faensen, op. cit., s. 76.

zezwołyły na utworzenie kolekcji monet i pieczęci, które miały pochodzić z okresu antycznego, ze średniowiecza oraz z czasów pruskich⁴⁰.

W 1900 r. nadarzyła się okazja pozyskania na rzecz gabinetu archeologii antycznej 12 oryginalnych inskrypcji z czasów cesarstwa rzymskiego. Zidentyfikowano je w *Corpus inscriptionum latinarum* berlińskiej akademii. Pośrednictwem w sprzedaży obiektów zajął się przebywający w Rzymie handlarz dziełami sztuki Ludwig Pollak. Mimo dość rygorystycznego podejścia do wywozu znalezisk archeologicznych poza granicę Włoch, otrzymano stosowne pozwolenie władz państwowych⁴¹. Bertram Faensen stwierdził, że właśnie dzięki inskrypcjom braniewski gabinet archeologii antycznej nabrał znaczenia nawet poza granicami Prus Wschodnich⁴².

PRZESTRZEŃ EKSPOZYCYJNA I UTRZYMANIE KOLEKCJI

Jesienią 1883 r. senat Liceum Hosianum, uczelni mieszczącej się w braniewskim Kamiennym Domu, zdecydował o przeznaczeniu pomieszczenia na zdeponowanie odlewów gipsowych imitujących antyczne dzieła sztuki. Jego adaptacja stała się możliwa po oddaniu na użytek uczelni wyremontowanej części budynku. Do tego czasu obiekty przechowywano w izbach pozbawionych światła⁴³. W 1885 r. informowano, że odlewy gipsowe znajdują się w jednej z sal oraz, częściowo, w przylegającym do niej rektoracie i archiwum⁴⁴. W drugiej połowie lat 80. częściej zaczęła pojawiać się w korespondencji nazwa gabinetu archeologicznego, co mogło potwierdzać adaptację jednej z sal licealnych na cele ekspozycyjne⁴⁵. W 1891 r. Weissbrodt odnotował, że każdy z wykładowców miał do niego klucz⁴⁶.

Na początku 1886 r. cytowany powyżej organizator braniewskich zbiorów wspomniał, że dla właściwego utrzymania gipsowych odlewów, należy je pokryć woskową farbą. Częste ich czyszczenie powodowało trwałą absorpcję brudu. Gips bowiem pochłaniał wilgoć z powietrza, a wraz z nią także kurz, który szczególnie w okresie zimowym posiadał charakter pyłu węglowego. W związku z tym uczelnia zabiegała o dodatkowe 200 marek na prace konserwacyjne⁴⁷.

⁴⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt i Röhrich do ministra wyznań religijnych, oświaty i zdrowia, 1 VII 1899; zob. również B. Faensen, op. cit., s. 77; W. Wojnowska, *Braniewskie muzealia do 1945 roku*, „Cenne, Bezcenne/Utracone” 2014, nr 3–4, s. 27.

⁴¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do naczelnego radcy, 20 VII 1900.

⁴² B. Faensen, op. cit., s. 66.

⁴³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Zu der Angelegenheit des Königlichen Lyceum Hosianum betr. Anschaffung von Gipsabgüssen nach der Antike, 28 XI 1883.

⁴⁴ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Dittrich do Schlieckmanna, 11 V 1885.

⁴⁵ Zob. GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Gosslera, 24 IV 1889; Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do Schlieckmanna, 2 V 1889.

⁴⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Schlieckmanna, 16 IV 1891.

⁴⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Gosslera, 7 II 1886.

W 1894 r. pomieszczenie będące gabinetem archeologicznym w Liceum Hosianum było już zbyt małe wobec powiększającej się kolekcji. Tego roku Weissbrodt wspominał także o kolekcji sztuki chrześcijańskiej, zdeponowanej w Seminarium Duchownym (bischöfliches Alumnat), a zatem również w Kamiennym Domu. Nadmieniał, że będzie wymagała nowego pomieszczenia zlokalizowanego w części licealnej, którego adaptację miały sfinansować władze państwowe. Poszukiwania nowego lokum świadczyły bądź o rozwoju ilościowym kolekcji bądź konieczności pozyskania dodatkowych pomieszczeń seminaryjnych⁴⁸.

LITERATURA Z ZAKRESU ARCHEOLOGII

Fachowa literatura, stanowiąca merytoryczne zaplecze braniewskich zbiorów, wydawała się nieodzowna nie tylko z dydaktycznego punktu widzenia, ale także z racji podejmowanych badań naukowych. Dnia 14 kwietnia 1888 r. Weissbrodt informował, że w posiadaniu Liceum Hosianum znajdowały się wydawnictwa, umożliwiające pogłębianie wiedzy z zakresu archeologii. Były publikowane przez pruski/niemiecki instytut archeologiczny z siedzibami w Atenach i Rzymie. Należały do nich: „Monumenti, annali e bullettini”, „Monumenti inediti” (w posiadaniu uczelni numery od 1829 r.), „Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Athenische Abteilung“ (od 1876 r.) oraz „Archäologische Zeitung” (1843–1885). Serie dwóch pierwszych periodyków na prośbę Weissbrodta podarował uczelni w 1881 r. instytut archeologiczny z zastrzeżeniem, że za bieżące numery należy uiścić opłatę. Dzięki dodatkowej zapomozie państwowej, wykładowca ten zakupił w 1883 r. roczniki z lat 1881 i 1882. W roku 1884/1885 nastąpiła reorganizacja instytutu archeologicznego, co spowodowało pojawienie się nowych tytułów wydawniczych, które zapewne wzbogaciły bibliotekę licealną w Braniewie⁴⁹.

FINANSOWANIE BRANIEWSKIEGO GABINETU

Ze względu na skąpe adnotacje dotyczące źródeł finansowania braniewskich zbiorów, ich prezentacja ma jedynie poglądowy charakter. Otóż warto podkreślić, że Liceum Hosianum jako uczelnia na prawach akademickich korzystała z pieniędzy prowincjonalnych i ministerialnych. Jej budżet umożliwiał jednak zakup nowych eksponatów w dość okrojonym zakresie. W związku z tym zabiegano o finansowe wsparcie przede wszystkim Ministerstwa Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia, a także władz prowincji wschodniopruskiej. Jeśli chodzi o opisywaną uczelnię, wiadomo, że już z budżetu

⁴⁸ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Stolberg-Wernigerode do Bossego, 28 III 1894.

⁴⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do [Schlieckmanna], 17 IV 1888.

zatwierdzonego na lata 1881–1882 udało się Weissbrodtowi uzyskać tysiąc marek na odlewy gipsowe. Ich koszty przy tym były dość wygórowane. Za wykonanie Grupy Laokoona, jej zabezpieczenie, transport i instalację zapłacono ponad 400 marek⁵⁰.

Największym donatorem zbiorów okazało się Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia. Już w 1883 r. do tego urzędu wpłynęła prośba Weissbrodta o kilka tysięcy marek na opisywaną kolekcję odlewów gipsowych⁵¹. Zarówno 17 listopada, jak i 6 grudnia 1883 r. nadprezydent Prus Wschodnich von Schlieckmann w pismach do ministra wyznań religijnych, oświaty i zdrowia Gustava von Goßlera wyrażał poparcie w sprawie przekazania środków finansowych na utworzenie archeologicznych pomocy naukowych (archäologische Lehrmittel) w Braniewie⁵². Władze w Berlinie zdecydowały 5 lutego kolejnego roku, że będą one pochodziły z zachodniopruskiego funduszu sekularyzacyjnego, a zatem z zasobów pieniężnych po przejętej od Kościoła katolickiego własności, a zwłaszcza po zlikwidowanych klasztorach. Wysokość udzielonej donacji miał z kolei określić nadprezydent prowincji zachodniopruskiej Adolf Ernst von Ernsthäuser⁵³. Jak się wkrótce okazało, projekt nie mógł zostać sfinansowany z tego źródła⁵⁴. Wspomniane ministerstwo wyasygnowało 500 marek z budżetu państwowego, o czym poinformowano rejencję królewiecką 21 sierpnia 1884 roku⁵⁵.

Prawdopodobnie w maju 1885 r. ministerstwo przyznało na braniewską kolekcję 2300 marek, obiecując w niedługim czasie kolejne tysiąc marek⁵⁶. Z kolei 16 czerwca tego roku przekazało 600 marek na zakup pomocy naukowych z zakresu sztuki chrześcijańskiej⁵⁷. Dnia 24 lutego 1886 r. wyasygnowało z tego źródła 200 marek na prace konserwacyjne zbiorów, polegające na pokryciu farbą woskową odlewów gipsowych⁵⁸. W budżecie na rok 1886/1887 zarezerwowano ponadto 500 marek na rzecz powiększenia kolekcji⁵⁹. Kolejną donację, tym razem o wartości 750 marek, ministerstwo przydzieliło 3 kwietnia 1886 roku⁶⁰. O pozytywnym stosunku władz

⁵⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Teilweise Abschrift meines Gesuchs an den Herrn Curator vom 30. Oktober [1883].

⁵¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Gehorsamstes Gesuch (...), 4 IX 1883.

⁵² GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Goßlera, 6 XII 1883.

⁵³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, [Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia] do Ernsthäusera, 5 II 1884.

⁵⁴ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Copia decreti, 18 IV 1884.

⁵⁵ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewieckiej, 21 VIII 1884.

⁵⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Dittrich do Schlieckmanna, 11 V 1885.

⁵⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewieckiej, 16 VI 1885.

⁵⁸ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewieckiej, 24 II 1886.

⁵⁹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do radcy, 25 II 1886.

⁶⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewieckiej, 3 IV 1886.

prowinjonalnych i centralnych względem braniewskiego gabinetu archeologicznego może świadczyć propozycja nadprezydenta Prus Wschodnich, żeby przyznać na jego rozwój stałą, roczną dotację o wartości tysiąca marek. Wprawdzie ministerstwo dystansowało się od tego wniosku, jednakże zapewniało o swojej dalszej przychylności dotyczącej powiększania braniewskich zbiorów. Postulowało nawet, żeby w projekcie budżetu państwa na rok 1887/1888 przekazać jednorazowo 6 tys. marek na ten cel⁶¹. Pieniądze te miały pochodzić ze wspomnianego zachodniopruskiego funduszu sekularyzacyjnego, z którego rzekomo wielokrotnie już liceum korzystało. Z zestawienia kasy rejencyjnej w Kwidzynie na rok rozrachunkowy 1885/1886 wynika, że fundusz ten opiewał na 23 207 marek i 86 fenigów⁶².

Trzeba przyznać, że Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia dawało wyraz swojego poparcia względem braniewskiego gabinetu archeologicznego. Regularnie składane prośby ze strony Liceum Hosianum o zapomogę państwową na utrzymanie braniewskiej kolekcji były bowiem pozytywnie rozpatrywane w Berlinie. Na lata rozrachunkowe 1886/1887, 1887/1888 i 1888/1889 przyznano uczelni po 600 marek⁶³. Ostatecznie 27 października 1888 r. Ministerstwo Finansów zadecydowało o rokrocznej dotacji na rzecz „archeologicznej kolekcji” w Braniewie w wysokości 300 marek⁶⁴, natomiast od 1897 r. – 400 marek. Decydenci ministerialni nie odrzucali także próśb o „nadzwyczajne zapomogi” związane z bieżącymi wydatkami gabinetu⁶⁵, w tym m.in. o 300 marek na wykonanie kopii fragmentu katakumb wczesnochrześcijańskich⁶⁶.

O pełnej aprobacie Berlina w odniesieniu do działań Weissbrodta może świadczyć nagroda pieniężna o wartości 300 marek, którą otrzymał on w 1894 r. za zorganizowanie zbiorów archeologicznych⁶⁷. Nic dziwnego, że tego samego roku również władze prowincjonalne postanowiły dotować braniewską kolekcję. Dnia 5 marca 1894 r. Wschodniopruska Komisja Prowincjonalna (Provinzial-Ausschuß von Ostpreußen) przyznała na rok rozliczeniowy 1894/1895 zapomogę o wartości 300 marek. Poza tym zamierzała ona przekazać jednorazową, nadzwyczajną donację

⁶¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do ministra finansów, 24 VI 1886; minister finansów do ministra wyznań religijnych, oświaty i zdrowia, 29 X 1886.

⁶² GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Der verehrlichen Geistlichen Abtheilung und der zweiten Unterrichts-Abtheilung des Ministeriums, 19 VII 1886.

⁶³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Gosslera, 27 I 1888; Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewskiej, 22 II 1888; Schlieckmann do Gosslera, 3 X 1888; Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewskiej, 19 X 1888.

⁶⁴ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Finansów do Gosslera, 27 X 1888.

⁶⁵ Zob. np. GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Schlieckmann do Gosslera, 13 I 1890; Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewskiej, 15 III 1890.

⁶⁶ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia do rejencji królewskiej, 14 V 1891.

⁶⁷ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, [Ministerstwo Wyznań Religijnych, Oświaty i Zdrowia] do rejencji królewskiej, 14 VIII 1894.

500 marek⁶⁸. Od 1898 r. również miasto i powiat braniewski zdecydowały o wspomaganiu gabinetu kwotą 100 marek rocznie⁶⁹.

ZAKOŃCZENIE

Odlewy gipsowe stanowiące pomoc dydaktyczną w realizacji zajęć Liceum Hosianum w Braniewie stały się fundamentem zbiorów prezentujących niebagatelne walory historyczno-artystyczne antycznych twórców. Skromnej początkowo kolekcji, której organizatorem był wykładowca tej uczelni Wilhelm Weissbrodt, dość szybko nadano charakter nie tylko dydaktyczny, ale także naukowy oraz muzealny. Już w 1892 r. wspomniano, że z gabinetu archeologii antycznej korzystali poza studentami, również uczniowie, członkowie stowarzyszeń oraz mieszkańcy Braniewa i okolic⁷⁰. O jego ponadużytecznym charakterze świadczyły wycieczki szkolne z Elbląga⁷¹, Królewca⁷², czy też Świętej Siekierki (ros. Mamonowo)⁷³.

Znaczący etap w dziejach braniewskich zbiorów wyznaczyły oryginalne nabytki z czasów antycznych. Archeolodzy zgodnie uważają, że najcenniejszą ich częścią była kolekcja greckich inskrypcji pochodzących z Egiptu. Dość wspomnieć, że przed pierwszą wojną światową ustępowała pod względem liczebności jedynie Muzeum Brytyjskiemu w Londynie⁷⁴. Niestety, wojenna pożoga z 1945 r. nie oszczędziła braniewskiego gabinetu. Całkowitemu zniszczeniu uległa kolekcja odlewów gipsowych. Nieznany los spotkał kolekcję antyczną, zbiorów egipskich czy też numizmatycznych. Szczęśliwie ocalała znaczna część inskrypcji antycznych. Zdeponowano je początkowo w Olsztynie, a w latach 1946–1948 przeniesiono do Muzeum Narodowego w Warszawie, które stało się propagatorem wiedzy na ich temat⁷⁵.

⁶⁸ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 6 III 1894.

⁶⁹ B. Faensen, op. cit., s. 67.

⁷⁰ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, rejencja królewiecka do Zedlitz-Trützschlera, 21 I 1892.

⁷¹ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Betreffs der archäologische Sammlung (...), 27 VI 1892.

⁷² GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt, Bericht über die Benutzung der archäologischen Sammlung am Königlichen Lyceum Hosianum (...), 7 X 1897; E. Grosse, XVIII. Jahresbericht 1892/93 über das Königliche Wilhelms-Gymnasium zu Königsberg i. Pr., Königsberg 1893, s. 14; Programm des Königlichen Friedrichs-Kollegiums zu Königsberg Pr. für das Schuljahr 1895/96, Königsberg 1896, s. 49.

⁷³ GStA PK, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11, Weissbrodt do Bossego, 6 III 1894.

⁷⁴ B. Faensen, op. cit., s. 74; J. Kolendo, op. cit., s. 55.

⁷⁵ B. Faensen, op. cit., s. 82; J. Kolendo, op. cit., s. 56; zob. także W. Wojnowska, op. cit., s. 29.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, I. HA Rep. 76 Vc, Sekt. 5, Tit. 26, Nr. 11.

Źródła drukowane

Grosse Emil, *XVIII. Jahresbericht 1892/93 über das Königliche Wilhelms-Gymnasium zu Königsberg i. Pr.*, Königsberg 1893.

Programm des Königlichen Friedrichs-Kollegiums zu Königsberg Pr. Für das Schuljahr 1895/96, Königsberg 1896.

Opracowania

Bertram Faensen, *Das „Antik-Archäologische Kabinett“ am „Lyceum Hosianum“ in Braunsberg (Braniewo). Aus der Geschichte der Altertumssammlung und des Lehrstuhls für Klassische Philologie einer Katholischen Hochschule im Ermland*, „Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike” 2000, z. 2.

Chłosta Jan, *Augustyn Bludau*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. Stanisław Achremczyk, Olsztyn 2008.

Jodkowski Marek, *Akademicki Związek św. Bonifacego w Braniewie w drugiej połowie XIX wieku*, „Studia Warmińskie” 2017, t. LIV.

Kolendo Jerzy, *Antyk w Lyceum Hosianum w Braniewie oraz zgromadzone w nim zbiory zabytków archeologicznych i epigraficznych*, w: *Antiquitates Prussiae. Studia z archeologii dawnych ziem pruskich*, red. Jerzy Kolendo, Wojciech Nowakowski, Warszawa 2000.

Kopiczko Andrzej, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 1, *Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2004.

Łajtar Adam, *Zbiór inskrypcji greckich w Lyceum Hosianum w Braniewie. Pochodzenie inskrypcji, sposoby i etapy ich gromadzenia*, w: *Antiquitates Prussiae. Studia z archeologii dawnych ziem pruskich*, red. Jerzy Kolendo i Wojciech Nowakowski, Warszawa 2000.

Weissbrodt Wilhelm, *Die archäologische Sammlung am Königlichen Lyceum Hosianum*, Braunsberg 1892.

Wojnowska Weronika, *Braniewskie muzea do 1945 roku*, „Cenne, Bezcenne/Utracone” 2014, nr 3–4.

Prasa

„Germania” nr 66 z 20 III 1889.